

1999. – 151 S. 17. 11. *Schneider, R. Schlafes Bruder* / Robert Schneider. – Leipzig: Reclam Verlag, 1996. – 206 S. 12. *Schneider, R. Die Unberührten* / Robert Schneider. – München: Albrecht Knaus Verlag, 2000. – 253 S. 13. *Schramm, I. Aprilmechanik* / I. Schramm. – Berlin: Verlag Volk und Welt, 1997. – 319 S. 14. *Wagner, B. Paradies* / B. Wagner. – Berlin: Ullstein, 1997. – 440 S.

Боднар І. М., викладач,
Львівський національний університет імені Івана Франка

ОБ'ЄКТ ТА СУБ'ЄКТ ДИДАКТИЧНОГО ПРОЦЕСУ: СЕМАНТИКО-КОГНІТИВНИЙ АСПЕКТ

Концепти, які позначають основних учасників дидактичного процесу, – того, хто навчається, і того, хто навчає, характеризуються різними семантико-когнітивними зв'язками. Виражені мовними засобами складні соціокультурні відносини між учасниками дидактичного процесу і є предметом даного дослідження.

Ключові слова: семантичне значення, концепт, концептуальна ознака.

Концепты, обозначающие главных участников дидактического процесса – обучаемого и обучающего – характеризуются разными семантико-когнитивными связями. Социокультурные отношения между участниками дидактического процесса, выраженные посредством языковых форм, являются предметом данного исследования.

Ключевые слова: семантическое значение, концепт, концептуальный признак.

Concepts referring to two main participants of the process of edification, the trainee and the trainer, are characterized by semantic and cognitive ties of different types. Their sophisticated socio-cultural relationships expressed through linguistic instruments are the subject of the survey.

Key words: semantic meaning, concept, concept features.

Концептосферу ОСВІТА утворює множина концептів, пов'язаних із процесом навчання. **Об'єктом** цього дослідження є концепти, що передають поняття **особа, котра навчається** та **особа, котра навчає**, тобто дві взаємопов'язані сторони, без яких дидактичний процес неможливий.

Спроба визначити семантико-когнітивні зв'язки між цим учасниками процесу передачі та отримання знань і становить **мету** лінгвістичної розвідки.

Актуальність теми пов'язана із вивченням і систематизацією реалій дійсності через їх актуалізацію засобами мови.

Як відомо, семантичний простір мови та концептосфера є однорідними за своєю природою – це ментальні сутності. Різниця в тому, що мовне значення прикріплене до мовного знака, а концепт як елемент концептосфери далеко не завжди по'язаний із конкретним мовним знаком. Він може виражатися багатьма мовними знаками, їх сукупністю, а може й не мати відображення в системі мови [Попова, Стернин 2007, 88–89; Рудакова 2004, 53].

Дослідження, що проводяться в рамках когнітивної наукової парадигми, виявляють одну дуже важливу закономірність, яка лежить в основі процесів сприйняття і обробки інформації: онтологічне протиріччя когнітивної діяльності мовної особистості підказує суміщення структурно-орієнтованого і власне інтерпретативного підходу до аналізу мовних фактів, інакше кажучи, вказує на необхідність "спаювання" методів когнітивістики і семіотики [Самигуллина 2007, 16–17].

Як відомо, лінгвістична одиниця представляє концепт у мовній комунікації не повністю, а з допомогою своєї семантики лише транслює ряд головних ознак концепту, які є важливими для певного повідомлення. Повністю увесь концепт у всій розмаїтості свого змісту актуалізується множиною мовних засобів, кожен із яких передає лише певний концептуальний фрагмент [Рябкова 2012, 187]. Лексичні та фразеологічні одиниці й інші стійкі лінгвістичні засоби, наявні в системі мови, актуалізують концепти, задіяні в комунікативному процесі.

Саме таким є концепт що відображає поняття *навчання, передача / отримання інформації*. Оскільки для виконання дії передачі – прийому інформації, інструкції тощо, потрібно дві сторони, маємо відповідно суб'єкт (той, хто передає інформацію) та об'єкт (той, хто приймає інформацію) навчального процесу.

Кожна зі сторін як із когнітивної, так і з семантичної точки зору, представляє певний концепт з відповідними концептуальними ознаками (КО).

До концепту [ЛЮДИНА, КОТРА НАВЧАЄТЬСЯ] входять такі концептуальні угруповання (КУ): «людина, що дорослішає», «людина, що отримує знання», «молодий науковець», «початківець»,

«людина, що володіє знаннями/інформацією» та «людина, що не володіє знаннями/інформацією».

КУ «людина, що дорослішає» представлене лінгвістичною одиницею *alumnus/alumna*. Ці слова передають смисл [людина, котра навчається] в ретроспективному плані, – вони актуалізують поняття *postgraduate* в буквальному сенсі – ‘особа, яка вже завершила навчання’. Слід зазначити, що ця концептуальна ознака є особливістю англійської мовної картини. Також цей концепт – один із небагатьох в англійській мові, який наділяє репрезентанта гендерною ознакою.

КУ «людина, що отримує знання» представляють лексеми *bookish, bookworm, educable, learner, pupil, student, scholar, docile, train* (подано в послідовності спаду питомої ваги смислового компонента – education). Синонімом до *bookworm* є слово *swotter*, яке також передає концептуальну ознаку ‘особа, що багато читає’. Проте, якщо ‘*bookworm*’ характеризує інтелектуала, для якого книга є джерелом інформації, то ‘*swotter*’ – людина, яка використовує прочитану, а вірніше ‘зазубрену’ інформацію максимум один раз. Той факт, що іменник *swotter* не зареєстрований у жодному з лексикографічних джерел як самостійна одиниця (а тому й не може бути концептуальним конституентом) наводить на думку, що менталітет британців не сприймає поняття ‘читати, щоб забути’.

Для актуалізації КО «початківець» в англійській мові служать лексичні одиниці: *beginner, freshman, abecedarian, amateur, catechumen, fledgeling, freshman*. Репрезентанти цієї групи позначають особу, яка починає освоювати певну сферу життя, досі їй невідому, тобто знаходиться на початковому етапі навчання. Характерно, що синонімічний ряд у лексикографічних джерелах у всіх лексем *beginner, abecedarian, amateur* ідентичний, завдяки чому їх би можна було вважати ‘ідеальними синонімами’. Початкове значення *catechumen* – особи, що починає освоювати церковні догми – перейшло в загальний узус, позначаючи ‘новачка’ в будь-якій сфері.

КУ «початківець» презентує доволі велика кількість лексичних одиниць, у семантиці яких присутні метафоричні ознаки, адже асоціюються вони з особою, яка є ‘зеленою’, себто неосвіченою та недосвідченою, ‘свіжою’, подібно до ‘пташеняти (жовторотого)’. Тут можна виділити такі групи, відповідно до опорного компонента: а) соматизми *in embryo, tenderfoot, babe*; б) зооморфізми *colt, fish, greenhorn, nestling*; в) флоризми *in the bud, buckwheater*,

greeny/greenie, hayseed; г) інші метафори: *in its infancy, raw recruit, new kid on the block*. На противагу КО «початківець» виступає фразеологізм *old hand* для позначення ознаки «професіонал». На відміну від *fledgeling* або *greenhorn, freshman* хоча й містить елемент образно-емотивного значення, проте має чітко виражену смисленнєву форму – початківець, а саме студент першого року навчання, і тому ця лексема формує центральну частину означеної концептуальної групи.

КУ «людина, що володіє знаннями/інформацією», або «інтелектуал», та антагонічне КУ «людина, що не володіє знаннями/інформацією» презентовані такими мовними засобами: *educated, educationalist, informed, learned, literate, savant, scholar, scholarly, lettered, intellectual, read, ripe ma ignoramus, ignorant, illiterate, stupid, unlettered, uneducated*.

Набуття знань та володіння багатим інтелектуальним потенціалом, або ж відсутність цих рис у особи виражаються також фразеологічними одиницями зі структурними компонентами *brain, mind, head* (що одразу асоціюється із наявністю/відсутністю 'голови', або розуму): *egg-headed, strong-minded – absent-minded, empty-minded, giddy-brained, rattleheaded, rattlebrained, blockhead, empty-headed, featherbrained, harebrained, airheaded, dummkopf, puddinghead, softhead*. Крім *brain* та *head*, соматизми *foot, brow* також є складниками лексичних одиниць, що передають ознаки цієї концептуальної групи: *highbrow – low-brow, middlebrow; tenderfoot*. Нейтральне забарвлення мають периферійні складники з компонентом *raw – 'сирпий'*, тобто ще недосвідчений, такий що буде розпочинати навчання: *raw recruit, rawness*.

Ignorant, illiterate, unlettered, uneducated характеризують особу, яка не отримала /недоотримала знання (інформацію). Якщо *ignorant* – особа, що з певних причин є незнаючою (хоча не виключено що має документ про освіту), то *uneducated* – особа, яка ніде не навчалась, проте це не заперечує її інтелектуальних можливостей. Порівняйте: *An ignorant person can be dangerous. I'm ignorant of mathematics. Uneducated but highly intelligent person*. [RHD]. Початкове значення понять *illiterate* та *unlettered* – 'необізнаний у літературі': *Unlettered though highly trained in science*. [RHD]. Лексема *illiterate* також розвинула значення 'неосвічена особа, така яка не вміє читати і писати', актуалізація якого відбувається не лише на семантичному, але й на асоціативному рівні мовної свідомості. Вислів відомого поета про те, що 'неуцтво – це п'ятьма' підтверджується мовними

фактами: особа, яка не має елементарних знань є в ‘темноті’: *benighted, in the dark, unenlightened*.

Savant в англійській мові позначає «контр-інтелектуала» – людину з ментальними розладами, яка проте є ‘генієм’ у певній сфері. На семантичному рівні слово *savant* можна вважати класичним прикладом енантіосеми – воно одночасно має і позитивну, і негативну оцінювальну характеристику.

Концепт [ЛЮДИНА, КОТРА НАВЧАЄ] представлений такими КУ: «людина, що займає пост», «людина, що робить кар’єру», «людина, що працює», «людина, що володіє ресурсом», «людина, що піклується про молоде покоління».

Лексичні одиниці *professor, professorate, docent, lecturer, director, teach, advisor, counselor* представляють КУ «людина, що займає пост». Асоціативно близьку до неї КО «людина, що робить кар’єру» презентують слова *academic, academician, master*. Поняття «людина, що працює», яке пов’язане з двома попередніми як семантично, так і когнітивно, представлено словами *educationalist, pedagogue-pedagog, teacher, teaching, lecturer, faculty*. Семантика більшості цих ЛО не виходить за межі однієї і тієї ж понятійної категорії.

КУ «людина, що володіє ресурсом» актуалізоване в мові за допомогою лексичних одиниць: *educator, lecturer, teach, teacher, master*. Значення *master* – *magistr, учитель* існувало ще в Давньоанглійській мові, хоча питома вага цієї лексеми як складника концепту, що входить до концептосфери освіта – на межі центру та периферії. У сучасній англійській мові смисл *master* – *професіонал у певній галузі* є більш популярний. Проте, цей смисл накладається і на ‘освітнянське’ значення цього поняття – адже для того, щоб навчати інших, потрібно самому бути професіоналом та володіти певними ресурсами. А особа, яка має багатий багаж знань та умінь, у народі асоціюється з ‘розумними’ або ‘високого рангу’ і маркується зооморфізмами та флоризмами: *ivory-tower, owlsh, mandarin*, які утворюють периферію цього КУ.

До КУ «людина, що піклується про молоде покоління» належать поняття *instructor, mentor, train, instruct, coach*. Внутрішня (сміслова) форма семи *instruct*, яка має розгалужену частиномовну сітку, наближена до концептуальної ознаки [примусова дія] (див. далі [процес навчання/учіння]) особливо через фразеологічні одиниці *brainwash, break in, clue in, drum into*, проте не акцентує на цій КО. Реалізація поняття [спонукати до навчання] здійснюється через

опосередковані смислові ознаки "скеровувати в правильному напрямку; забезпечувати повною інформацією; наказувати; навчати".

Процес навчання, отримання нових знань та умінь, не завжди є добровільним. Іноді кореляція між [особою, що навчає] (суб'єктом дидактичного процесу) та [особою, що навчається] (об'єктом дидактичного процесу) має характер примусу, натиску, тиску з боку першої. Підтвердженням цьому є значення і визначення лексичних одиниць, через які цей концепт реалізується в мовній свідомості носіїв мови – синонімами до *inculcate*, *indoctrinate*, які уже самі по собі несуть асоціативний елемент сили, є поняття *brainwash*, *beat into*, *instill*, *implant* (пор. укр. *промивати мізки*, *вбивати/втовкмачувати (в голову)*, *насаджувати/прививати (ідею)*).

На противагу їм, поняття *initiate*, *extracurricular*, *extramural* містять смисловий елемент [добровільного потягу до знань], [потребу в додаткових знаннях]. Крім того, в англійській ментальності існує поняття [трудитися/навчатися наполегливо ночами] актуалізоване лексемою *lucubrate*. Існування таких двох груп концептуальних ознак – [спонукання до отримання знань] та [добровільного потягу до знань] – наводить на думку, що отримання знань, як і сам процес навчання, займають важливе місце у свідомості англіїців.

Описуючи реалії, що існують у ментальності народу – носія мови за допомогою лінгвістичних засобів цієї ж мови, ми будуємо мовну картину світу, яка включає в себе як мінімум три компоненти – світ дійсності, світ мислення та світ мови [Джиоева 2006, 46]. Справді, реалії що нас оточують, фільтруються крізь призму менталітету народу та відтворюються у його мовній свідомості.

Дослідивши концепти, що характеризують двох основних учасників дидактичного процесу, які в свою чергу є складниками концептосфери ОСВІТА, можна краще зрозуміти соціо-культурні зв'язки, що виникають між ними. Зрозуміло, що суб'єкт навчання – особа, яка навчає – свідомо чи підсвідомо домінує над об'єктом цього процесу – особою, яка навчається. Таке домінування виявляється у різних формах: від порад, інструкцій, вказівок до строгих вимог і примусу. Описуючи реалії дійсності за допомогою семантики одиниць мови, ми тим самим виявляємо семантико-когнітивні зв'язки як всередині концептів, так і на між концептуальному рівні.

1. Рудакова А. В. Когнитология и когнитивная лингвистика / А. В. Рудакова. – Воронеж: Истоки, 2004. – 80 с. 2. Рябкова Е. С. Лингвокультурный концепт как элемент языка и культуры / Е. С. Рябкова // Альманах современной науки и образования, 2012. – №4 (59). – С. 187–188. 3. Самигуллина А. С. Когнитивная лингвистика и семиотика / А.С. Самилина // Вопросы языкознания, 2007. – № 3. – С. 11–24. 4. Попова З. Д., Стернин И. А. Когнитивная лингвистика / З. Д. Попова, И. А. Стернин – М: АСТ Восток-Запад, 2007. – 314 с. 5. Джисоева А. А. Английский менталитет сквозь призму языка: концепт "privacy" // Вестник МГУ. Сер.19. Лингвистика и межкультурная коммуникация. 2006. № 1 – С. 41–59.

Довідкові джерела

1. Англо-український фразеологічний словник / Уклад К. Т. Баранцев. – К.: Знання, 2006. – 1056 с. 2. Collins English Dictionary – Complete and Unabridged 10th Edition 2009: www.dictionary.reference.com 3. Dictionary.com Unabridged – Based on the Random House Unabridged Dictionary, © Random House, Inc. 2006: www.dictionary.reference.com 4. Longman Dictionary of Contemporary English: www.ldoceonline.com 5. Oxford Dictionaries: www.oxforddictionaries.com 6. Roget's 21st Century Thesaurus, Third Edition: www.bartleby.com.

Бойко О. О., магістрант,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка

МОВЛЕННЄВИЙ ЖАНР УСНОЇ РЕКЛАМИ У КОНТЕКСТІ ПРОБЛЕМ ПРИКЛАДНОЇ ЛІНГВІСТИКИ (на матеріалі французької мови)

У статті проаналізовано ефективність використання мовленнєвого жанру реклами як одного із засобів навчання французькій мові. Здійснено спробу вивчення рекламного жанру у світлі лінгвометодичного підходу.

Ключові слова: мовленнєвий жанр, міжкультурна комунікація, комунікативна компетенція, мовленнєво-жанровий підхід, методика викладання іноземних мов, лінгвістика.

В статтє анализируєтєя эффєктивностє использования рєчєвого жанра рекламы как одного из средств обучения французскому языку. Сделана попытка изучения рекламного жанра в свете лингвометодического подхода.